

Olssonska gårdens huvudbyggnad

Antikvarisk medverkan vid ommålning av övre hall

Torsås 2:54 (f.d 2:42) Torsås socken, Torsås kommun, Kalmar län, Småland

Jan Westergren

Kalmar läns museum

Byggnadsantikvarisk rapport september 2018

Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/ bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvärden enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

www.kalmarlansmuseum.se

Antikvarisk medverkan – vad är det?

Alla kyrkor och kyrkogårdar tillhörande svenska kyrkan byggda före 1940 är skyddade enligt Kulturmiljölagen. Denna lag används också för att skydda vissa andra byggnader, så kallade byggnadsminnen. I Kalmar län handlar det om ca 135 byggnader, bebyggelsemiljöer, parker etc. När en sådan skyddad miljö ska förändras krävs ett särskilt tillståndsbeslut från länsstyrelsen, som får ställa villkor om hur åtgärderna ska utföras. Samma sak gäller när länsstyrelsen fattar beslut om så kallade byggnadsvårdsbidrag till olika kulturhistoriskt värdefulla miljöer eller byggnader runt om i länet.

För att åtgärderna ska genomföras enligt länsstyrelsens beslut, med antikvariskt perspektiv och traditionella metoder och material "som innebär minsta möjliga skada" på byggnaden eller bebyggelsemiljön ska arbetet följas av antikvarisk expertis, den antikvariske medverkande. Denne ska vara fastighetsägaren och hantverkarna behjälplig med goda råd, följa och dokumentera arbetet samt redovisa genomförda åtgärder i en rapport.

Olssonska gårdens huvudbyggnad

Antikvarisk medverkan vid ommålning av övre hall

Torsås 2:54 (f.d 2:42) Torsås socken, Torsås kommun, Kalmar län, Småland

Författare	Bebyggelseantikvarie Jan Westergren (JW)
Foto	Författaren där inte annat anges
Granskad av	Antikvarie Ellen Olsson
Layout	Britt Söderberg
Diarienummer	Kalmar läns museum: 31-341-18
Utgivare	Kalmar läns museum 2018
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-1417-10 från Lantmäteriverket
Utförd av	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
Kontaktperson	Jan Westergren
Beställare	Torsås kommun, Box 503, 385 25 Torsås
Kontaktperson	Kommunchef Håkan Petersson
Brukare	Kulturföreningen Olssonska gården, ordf. Britt-Marie Ljunggren, Olssonska Gården, Allfargatan 17, 385 30 Torsås
Projektledning	Jan Westergren, Kalmar läns museum
Målningsentreprenör	Kent Andersson (KA), Anderssons måleri, Industrigatan 11, 385 22 Torsås
Renoveringsperiod	Jan-mars 2018
Fältbesök skedde	2017-03-23, närvarande: KA och JW 2018-02-12, närvarande Andreas Magnusson (AM), Anderssons måleri, JW 2018-03-06, närvarande AM, JW 2018-03-27, närvarande AM, JW
Övriga handlingar och digitala fotografier	Förvaras i Kalmar läns museums topografiska arkiv

Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Kort om den aktuella byggnaden

Hela Olssonska gården, med trädgård och sju byggnader, skyddas sedan 2004 som byggnadsminne enligt 3 kap Kulturmiljölagen (1988:950). Huvudbyggnadens skyddsföreskrifter omfattar både exteriör och interiör.

Den mest utförliga beskrivningen av byggnadens och gårdens historia återfinns i rapporten ”Olssonska gården – En handelsgård från 1860-talet”, skriven 1999 av antikvarie Ingegerd Edling Arnell vid Kalmar läns museum.

Utan att ange källa berättar Edling Arnell att huvudbyggnaden ”enligt uppgift” flyttats från någon plats i östra Blekinge och uppförts på gården under 1850-talet.

År 1864, samma år som näringsförordningen infördes i Sverige, fick den dåvarande ägaren Carl Ulrik Transtedt tillstånd av Länsstyrelsen att öppna en handelsbod på gården. Transtedts ansökan om att få sälja ”handelsvaror i bod” var den första som registrerades i Kalmar län. Enligt en artikel i Barometern från den 18 december 1925 var handelsboden ursprungligen inrymd i den östra delen av huvudbyggnadens bottenvåning. Edling Arnell har antagit att ingången till handelsboden var placerad vid östra gaveln, där det idag syns en horisontell skarv i panelen mellan bottenvåningen fönster.

Efter Transtedts död 1870 drevs handelsrörelsen vidare av hans änka Brita Göthilda fram till 1882, då hon hyrde ut affären till Ephrahim Rosenthal. År 1887 såldes Transtedts affär till Johan G. Andersson, som flyttade handelsverksamheten till en mindre byggnad placerad vid tomtens nordvästra del.

Hela gården, inklusive affärsverksamheten, köptes 1890 av Holger Nikolaus Olsson. Holger N. Olsson fick stor betydelse för Torsåstrakten, och det är han som fått ge namn åt gården. Förutom att han var framgångsrik som affärsman hade Olsson under lång tid höga poster inom olika kommunala verksamhetsområden.

Huvudbyggnaden har bevarade byggnadsdelar och detaljer från 1800-talets mitt och tidigt 1900-tal. Renoveringen i början av 1900-talet antas av Edling Arnell ha genomförts i samband med att Olsson 1906 gifte sig med Anna Ström. Den tillbyggda köksentré som finns i söder har stilmässigt daterats till 1940–50-tal. Vid samma tid antas även husets befintliga små toaletterum ha tillkommit. I samband med de arbeten som genomförts 2018 kunde tidpunkten för dessa moderniseringar fastställas till vinterhalvåret 1945-1946.

Holger N. Olsson och hans fru Anna fick två söner: Sture 1907 och Börje 1910. Anna dog 1931. Från 1940, då Olsson dog, övertogs fastigheten av Holger N. Olssons sterbhus. Sterbhuset företräddes av Sture Olsson. Efter att under åren 1938–1953 ha arbetat som lärare på olika ställen i södra och mellersta Sverige återvände Sture till Torsås. Han var sedan 1949 gift med Elsa Samuelsson. Elsa levde till 1987 och Sture till 1990. Enligt de informanter Edling Arnell talat med bodde Sture och Elsa under hela perioden, från 1953 fram till sin död, i lägenheten på husets övervåning.

1995 köpte Torsås kommun Olssonska gården av sterbhuset efter Sture Olsson. Som nämndes inledningsvis är fastigheten sedan 2004 skyddad som byggnadsminne.

Övre hallen före lagning och ommålning av väggar och tak. Det fanns en stor mängd skador i ytskiktet.

Utförda åtgärder

Länsstyrelsens utvecklingsenhet har 2017-06-20 tagit beslut om att bevilja Torsås kommuns ansökan om projektstöd för Olssonska gården, journalnummer 2016-7630 inom landsbygdsprogrammet 2014-2020. Bidraget avser bland kostnader för lagning och retuschering av dekormålade ytor i den övre hallen.

Eftersom den befintliga färgsättningen bevarats och traditionella färgtyper använts har fastighetsägaren Torsås kommun inte behövt söka tillstånd hos länsstyrelsen för åtgärden. Arbetet har ändå följts av antikvarisk expert Jan Westergren.

Ommålning av övre hall

Tillstånd före renovering

Hallens tak och väggar är klädda med spännpapp. Samtliga tak- och väggytor var målade med oljefärg. Färgen var påförd med roller. Taken hade en bruten vit kulör. Väggarna var indelade i rektangulära fält, där fälten är ljus grågröna och ytorna mellan fälten har en något mörkare grågrön kulör. Avgränsningarna var utförda med tunna linjer i två olika grön-bruna nyanser, där den inre är ljusare än den yttre.

Både tak- och väggytorna hade en stor mängd skador – flagande färg, spår av slitage och demonterade gamla elledningar. En färgskiftning i takytan ovanför trappan tydde på att övriga delar, som var ljusare, blivit rengjorda.

Det är svårt att säga när fältindelningen tillkom och när ytorna målades senast. Många övriga renoveringsåtgärder i huset har daterats till 1940-talet, men med hänsyn till att färgen på hallens tak- och väggytor påförts med roller är det troligt att hallen målats om ett eller ett par decennier senare. Kulören på de mörkare grågröna

ytor som omgav väggfälten varierade i olika delar av rummet. På vissa väggar var kulören mer grön och på andra mer grå. Skiftningarna berodde troligen på att väggarna bättringsmålats i olika omgångar. Pappspänningen och indelningen i fält kan dock ha tillkommit redan innan toaletten byggdes 1945. Indelningen är inte anpassad efter toalettdörrens mått på samma sätt som vid övriga dörröppningar.

Närbild av skador i taket och på övre delen av väggarna i hallens sydvästra hörn.

Hallens vägg mot toalett och sal före åtgärd. Fältindelningen kan ursprungligen ha tillkommit innan toaletten byggdes 1945, men har av de rollade ytorna att döma förnyats senare.

Pågående ommålning av hallen. Hantverkaren hade svårt att få markuleringspappen att fästa mot de befintliga oljefärgsmålade pappytorna.

Pågående ommålning. Till vänster syns en pappskiva där hantverkaren provat sig fram för att få rätt kulörer och utförande på linjerna.

Pågående ommålning.

Vidtagna åtgärder

Hål i takets och väggarnas pappytor har lagats med tunn markuleringspapp. På grund av att ytorna var målade med en förhållandevis blank oljefärg gick det inte att fästa markuleringspappen med traditionellt lim. Till slut, efter försök med flera olika sorters lim, lyckades hantverkaren få fast pappen med hjälp av en modern produkt som egentligen är avsett för limning av golvmattor.

Efter lagning av alla hål målades ytorna med traditionell linoljefärg av fabrikat Engwall & Claesson. Taket målades i bruten varm vit kulör, NCS S 0505-Y20R. De ljusa väggfälten målades i samma grågröna kulör som tidigare, NCS S 2005-G80Y. Kulören hos de omkringliggande mörkare ytorna var svårare att fastställa, eftersom det förekom flera olika skiftningar. Kulören blandades på plats. Enligt hantverkarens egen bedömning upplevdes den nya kulören först som för grön, sedan som för grå. Slutresultatet blev omkring NCS S 4005-G80Y. Vid

jämförelser av bilder tagna före och efter ommålningen framstår de nymålade ytorna som mindre kulörta än originalet. Hantverkaren menar att den nuvarande något gråare kulören förekom i delar av rummet. Fälten målades med fin roller, så att ytorna fick samma struktur som tidigare.

Färgen till de tunna linjer som ramade in fälten blandades på plats. Hantverkaren utgick från en burk med grön umbra, nummer 1A-30 enligt Riksantikvarieämbetets provsamling för linoljefärg. För att linjerna skulle få samma utförande som tidigare målades de på frihand, utan tejp, med smal konstnärspensel. Färgen tunnades också ut något med linolja och/eller terpentin.

Alla delar av de mörkare ytorna omkring fälten har förnyats, medan det fortfarande finns kvar ursprungliga delar av linjerna och de ljusare fälten.

Hallen efter avslutade målningsarbeten.

Sändlista

Länsstyrelsen i Kalmar län, 391 86 Kalmar

Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm

Torsås kommun, Kommunchef Håkan Petersson Box 503, 385 25 Torsås

Anderssons måleri, Kent Andersson, Industrigatan 11, 385 22 Torsås

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

